

*Голові разової спеціалізованої
вченої ради
Донецького національного університету імені
Василя Стуса №PhD 11051078,
доктору юридичних наук, професору,
професору кафедри цивільного права і процесу
Донецького національного університету імені
Василя Стуса,
декану юридичного факультету
Коваль Ірині Федорівні*

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію **Пашиніна Олександра Анатолійовича**
на тему: **«Правові форми реалізації права власності у сфері
господарювання»**,

представлену на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 Право зі спеціальності 081 Право

Ступінь актуальності обраної теми дисертаційного дослідження. У нових умовах формування інституційного середовища з'являються невідомі раніше комбінації різних правових форм реалізації права власності – у суб'єктах та об'єктах права власності, у відносинах між суб'єктами щодо присвоєння благ, включаючи розподіл правомочностей між суб'єктами права власності. У результаті історичного розвитку форм власності межі інституту права власності розширюються, отже їх прояви стають найчастіше змістовно розмитими, оскільки об'єктами права власності може бути як матеріальні, так, зокрема, і віртуальні активи. Наявність різних форм власності дає підстави стверджувати, що вони перебувають у постійному русі, зміні та розвитку. Зростання складності та різноманітності об'єктів права власності, специфіка розвитку різних сфер економіки зумовлюють динаміку розвитку та трансформацію правових форм реалізації права власності у сфері господарювання.

Право власності не можна розглядати як застиглий конгломерат норм законодавства, який є репером або точкою відліку у сфері господарювання. Внаслідок трансформації економіки, приватизації, корпоратизації, націоналізації, конфіскації, блокування активів, розвитку глобальної економіки та глобальних стратегій відбувається розмивання та розширення меж інституту права власності.

Правові форми реалізації права власності з розвитком виробничих технологій, трансформацією національної економіки з урахуванням європейського вектору розвитку, воєнним станом в нашій країні еволюціонують, в умовах нестабільності, рухливості, нестійкості та суперечливості інституційної системи перебувають у постійній динаміці.

Наразі формується новий за характером та механізмами реалізації інститут права власності, ускладнюється його ієрархічна структура, що потребує складніших інструментаріїв для реалізації економічних правомочностей суб'єктам господарювання.

В юридичній науці окремі аспекти зазначеної проблематики досліджувались такими науковцями, як О. А. Беляневич, Р. А. Джабраїлов, А. М. Захарченко, О. І. Зозуляк, І. Р. Калаур, В. І. Марков, М. В. Мащенко, О. А. Медведева, В. В. Носік, Ю. П. Пацурківський, О. В. Розгон, В. А. Устименко, Ф. М. Ханієва та іншими. Проте наразі відсутнє комплексне дослідження правових форм реалізації права власності у сфері господарювання, в тому числі в сучасних кризових умовах для нашої держави. При цьому слід особливо підтримати прагнення дисертанта надати загальнотеоретичну характеристику таких правових форм, з'ясувати та опрацювати їх шляхом градації на такі, що здійснюються в межах організаційно-установчих повноважень, та такі, які здійснюються за допомогою організаційно-установчих повноважень власника. Зазначене свідчить, що тема дисертаційної роботи є актуальною, своєчасною і важливою для розвитку правових форм реалізації права власності у сфері господарювання.

Рівень виконання здобувачем поставленого наукового завдання. Дослідження спрямоване на досягнення важливої для юридичної науки мети, яка полягає в обґрунтуванні нових та доопрацюванні існуючих науково-теоретичних положень щодо правових форм реалізації права власності у сфері господарювання і розробці напрямів удосконалення законодавчого регулювання відносин у цій сфері.

Досягненню поставленої мети сприяють завдання дисертаційної роботи, які обумовлюють зміст і логіку дисертаційного дослідження та фокусують на очікуваних результатах роботи.

Дисертаційна робота має зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Зокрема, це дисертаційне дослідження виконане відповідно плану науково-дослідної діяльності юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса у межах теми «Господарсько-правове та адміністративно-правове забезпечення сталого розвитку» (ДР №:0122U002339 від 15.04.2022 р.), за яким дисертантом здійснено науково-теоретичну розробку правових форм реалізації права власності у сфері господарювання, визначено шляхи подальшого вдосконалення законодавства та практики його застосування у зазначеній сфері.

Оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Наукова обґрунтованість отриманих у ході дослідження результатів досягається за рахунок використання загальнонаукових та спеціально-наукових методів дослідження, зокрема: діалектичного, формально-юридичного, системно-структурного, порівняльно-правового, статистичного та інших методів пізнання. Так, діалектичний метод покладено в основу всього дослідження, що дозволило комплексно проаналізувати економіко-правовий зв'язок права власності та правових форм його реалізації у сфері господарювання, розвиток

правового регулювання відносин власності, виявити його суперечності та напрями подальшого удосконалення. В роботі вдало використаний формально-логічний метод, що дозволило проаналізувати основні поняття теми дослідження, сформулювати та доопрацювати їх визначення, а також дослідити особливості та структуру правовідносин при використанні різних правових форм реалізації права власності. За допомогою системно-структурного методу автором успішно досліджено місце правових форм реалізації права власності в механізмі правового регулювання, зв'язок з гарантіями та умовами реалізації цього права, розкрито особливості певних правових форм реалізації права власності. Порівняльно-правовий метод дисертантом використано при дослідженні питань заснування господарських організацій, здійснення організаційно-управлінських повноважень, публічно-приватного партнерства. Також здобувач в ході дослідження застосував статистичний метод, який використав для дослідження правозастосовної практики щодо реалізації права власності у сфері господарювання. Таке широке коло використаних методів наукового дослідження підтверджує, що дисертант на достатньому для такого роду робіт оволодів методологією наукової діяльності.

Ступінь новизни представлених теоретичних результатів проведеного здобувачем дослідження та їх наукової обґрунтованості.

Проведений аналіз тексту дисертації, опублікованих наукових праць за темою дисертації свідчить, що *результати дисертаційного дослідження О. А. Пашиніна мають необхідний рівень наукової новизни і є достовірними*. Сформульовані висновки, узагальнення та пропозиції відповідають зазначеним рівням наукової новизни.

Зокрема *вперше* дисертантом обґрунтовано визначення поняття реалізації права власності у сфері господарювання як гарантованого законом здійснення учасником господарських відносин правомочностей власника щодо належних йому сукупності речей та інших цінностей, що можуть використовуватися, використовуються або виробляються в господарській діяльності, яке знаходить вираз у відповідних правових формах з метою задоволення інтересу власника у досягненні економічної та/або соціальної мети господарювання. Автором також обґрунтовано, що умови реалізації права власності відображаються у законодавчо закріплених межах, обмеженнях та заборонах щодо здійснення правомочностей власника у сфері господарювання, соціального розвитку та охорони навколишнього середовища, і сприяють дотриманню принципу належної обачності щодо прав людини під час ведення господарської діяльності, закріпленого у Керівних принципах ООН з бізнесу і прав людини. Вперше в науці господарського права здобувачем розроблено сучасну концепцію правових форм реалізації права власності в сфері господарювання, яка визначає внутрішній зміст і зовнішній вираз засновницьких, організаційно-управлінських та розпоряджувальних правомочностей власника; охоплює питання використання і вибуття майна з власності для забезпечення повноти прав власника й надання їм юридичного значення в процесі господарської діяльності; передбачає поділ правових форм

на: 1) заснування господарської організації або організації господарської діяльності в інших організаційно-правових формах; 2) користування і розпорядження майном під час провадження господарської діяльності задля отримання (вилучення) цінності з нього; 3) укладання договору щодо передання майна у власність або користування, або щодо забезпечення виконання господарських зобов'язань; враховує синергетичну роль правових форм у взаємодії між суб'єктивним правом власності та правовим режимом майна.

В дисертаційному дослідженні *удосконалено положення щодо:*

-аксіологічного значення правової форми реалізації права власності у сфері господарювання шляхом уточнення, що її змістом є прямо встановлений або не заборонений законом спосіб здійснення правомочностей власника, що гарантує реалізацію права власності та забезпечує дотримання умов його реалізації, а її зовнішнім виразом є відповідна правова модель, які разом надають діям власника юридичного значення і забезпечують задоволення його інтересу в досягненні економічної та/або соціальної мети господарювання, зокрема шляхом державного примусу;

-сутності договору як правової форми реалізації права власності шляхом обґрунтування його дуальної природи, зокрема визначення змісту здійснення власником правомочності розпорядження майном та забезпечення дотримання встановленого або дозволеного законом зовнішнього виразу дій власника;

-місця засновницьких повноважень власника майна шляхом обґрунтування, що їх здійснення на відміну від організаційно-управлінських повноважень знаходиться поза межами організаційно-господарських правовідносин і зобов'язань та внесення пропозиції змін до ст. 176 ГК України щодо їх включення до організаційно-господарських зобов'язань;

-суб'єктів здійснення організаційно-управлінських повноважень через уточнення, що ці повноваження здійснюються власником майна безпосередньо або шляхом участі в загальних зборах, або шляхом створення інших органів управління господарської організації та наділення їх певною частиною організаційно-управлінських повноважень;

-правової природи застави з уточненням, що передання майна в заставу виступає договірною формою реалізації права власності у сфері господарювання, яка опосередковує здійснення правомочності розпорядження майном шляхом відчуження з відкладальною умовою, та пропозицією поширення на договори застави режиму значного правочину.

В роботі О.А. Пашиніна ряд висновків *дістали подальшого розвитку положення*, а саме це положення щодо:

-поняття реалізації права власності у сфері господарювання шляхом конкретизації його правових характеристик: 1) гарантоване законом здійснення учасником господарських відносин правомочностей власника щодо належних йому сукупності речей та інших цінностей; 2) вираження у певних правових формах; 3) залежність від суб'єктно-об'єктного складу права власності; 4) спрямованість на задоволення інтересу власника у досягненні економічної та/або соціальної мети господарювання;

-змісту реалізації права власності у сфері господарювання з конкретизацією, що він охоплює цілеспрямовані рішення та дії щодо здійснення власником панування над сукупністю речей та інших цінностей, використання їх корисних властивостей і привласнення отриманих результатів, визначення юридичної та/або фактичної долі власного майна з отриманням фінансового або іншого зиску;

-гарантій реалізації права власності у сфері господарювання з виокремленням таких їх видів: 1) непорушність права власності; 2) здійснення правомочностей власника на свій розсуд, у власних інтересах та з власною метою; 3) забезпечення рівних умов здійснення права власності; 4) захист права власності;

-організаційно-установчих повноважень щодо реалізації права власності з конкретизацією, що це сукупність прав та обов'язків економічного спрямування, які здійснюються самостійно або разом з іншими власниками та охоплюють: 1) засновницькі повноваження щодо організації провадження господарської діяльності в обраній організаційно-правовій формі та 2) управлінські повноваження щодо цілеспрямованого впливу на провадження господарської діяльності, що прямо або опосередковано стосується майнової основи господарювання;

-правових аспектів заснування господарських організацій шляхом конкретизації підстави, змісту, порядку здійснення та значення цієї правової форми реалізації права власності у сфері господарювання;

-правового статусу засновника з обґрунтуванням, що особливості його статусу порівняно з учасником товариства полягають у тому, що він має первісне право на визначення розміру статутного капіталу і часток у ньому, конкретизацію вимог до його формування, та обов'язок внести майно як вклад до статутного капіталу господарської організації;

-організаційно-управлінських повноважень як правової форми реалізації права власності у сфері господарювання шляхом конкретизації, що вони являють собою цілеспрямоване здійснення під час провадження господарської діяльності прав та обов'язків щодо майна, яке складає майнову основу господарювання, зокрема збереження майна, вилучення його корисних властивостей та привласнення отриманих результатів, контроль його стану, визначення фактичної та/або юридичної долі майна з метою задоволення інтересу власника у досягненні економічної та/або соціальної мети господарювання;

-юридичної характеристики господарських договорів щодо передання майна у власність або користування як правової форми реалізації права власності у сфері господарювання шляхом обґрунтування, що вони: є формою опосередкування рішень щодо розпорядження майном; належать до складних форм реалізації права власності; призводять до зміни власника майна або тимчасового припинення правомочностей власника; спрямовані на досягнення економічної мети у вигляді отримання доходу або іншого господарського результату; забезпечують динаміку права власності у сфері господарювання;

-акту приймання-передання майна, який укладається на виконання договору про передання майна у власність або користування, шляхом додаткової аргументації, що він є елементом договору як юридичного факту та слугує для фіксування моменту припинення правомочностей у власника майна, якщо інший момент не встановлено законом або договором;

-практики застосування законодавства щодо значних правочинів шляхом обґрунтування її помилковості і доведення, що сформована судова практика щодо фактичного позбавлення учасників товариства можливості оскаржити правочин, учинений з порушенням порядку надання згоди на його вчинення, обмежує участь цих осіб у реалізації права власності у сфері господарювання, зокрема усуває загальні збори товариства від прийняття управлінського рішення щодо майна товариства;

-публічно-приватного партнерства у відносинах власності з конкретизацією, що це форма співробітництва публічних і приватних власників, яка має економічний зміст, оскільки базується на об'єднанні майнових та інших ресурсів, спільних інтересах і взаємовигідних умовах, та правову форму господарського договору, та узагальненням юридично значимих характеристик ППП як договірної форми реалізації права власності у сфері господарювання.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності.

За своїм змістом дисертаційна робота О.А. Пашиніна свідчить, що здобувач набув тих навичок та компетентностей, що визначені Стандартом вищої освіти зі спеціальності 081 Право для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти та напрямкам досліджень відповідно до освітньо-наукової програми Право.

Наведені висновки і пропозиції комплексно, поєднуючи розробку як теоретичних засад щодо правових форм реалізації права власності у сфері господарювання, так і законотворчих перспектив, формують цілісне бачення шляхів удосконалення правового регулювання таких форм реалізації права власності у зазначеній сфері.

Ступінь обґрунтованості зазначених наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, є таким, що відповідає вимогам до такого роду робіт, пропозиції розроблено на належному науково-теоретичному рівні з урахуванням виявлених проблем правозастосування і спрямовані на забезпечення правової визначеності норм господарського права та єдності правозастосовної практики.

Наукова обґрунтованість вищенаведених результатів дисертаційного дослідження досягається за рахунок повного та всебічного дослідження наукових та інших джерел, перелік яких склав 291 найменування. В основу проведеного наукового дослідження покладено аналіз наукової літератури, чинного та перспективного законодавства, практики реалізації права власності у сфері господарювання.

В цілому наведені результати дослідження є достатньо обґрунтованими, чому сприяли: використання загальних та галузевих методів і прийомів

пізнання дійсності, ґрунтовний аналіз наукової юридичної літератури з господарського та суміжних галузей права, законодавства України та законодавства інших зарубіжних країн, узагальнення матеріалів судової практики, аналіз вітчизняної судової практики судів різних інстанцій, аналіз положень численних договірних конструкцій тощо.

Дисертаційна робота є завершеною науковою працею і свідчить про наявність особистого внеску здобувача у науковий напрям розвитку правового регулювання правових форм реалізації права власності у сфері господарювання в господарському праві.

Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення автором академічної доброчесності. У дисертаційній роботі наявні посилання на відповідні джерела інформації в разі творчого використання ідей, розробок, тверджень інших авторів, дотримано вимоги законодавства про захист авторських прав, надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності. В роботі не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату чи інших проявів академічної недоброчесності.

Мова та стиль викладення результатів.

Робота підготовлена простою зрозумілою мовою, без зайвого перевантаження складними змістовними конструкціями та понятійно-категоріальною термінологією, що значно полегшує сприйняття тексту. Матеріал викладено логічно та послідовно, з дотриманням стилістичних правил і вимог, дослідження має цілісний та завершений вигляд.

Системний аналіз дисертаційного дослідження свідчить, що всі структурні частини дисертаційного дослідження пов'язані між собою і є логічним продовженням попередніх теоретичних висновків, узагальнень та пропозицій автора.

Дисертація О.А. Пашиніна оформлена відповідно до вимог, визначених Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а також відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Практичне значення одержаних результатів.

Належний рівень виконання роботи дозволив впровадити її окремі результати а) у навчальному процесі Донецького національного університету імені Василя Стуса під час викладання навчальних дисциплін «Господарське право» та «Корпоративне право» (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження № 18-24/12.0-24 від 25.09.2024 р.; Додаток Е); б) для вдосконалення практики застосування законодавства у сфері господарювання при реалізації права власності шляхом використання певних правових форм (Методичні рекомендації щодо реалізації права власності суб'єктами господарювання (Додаток Б); акт впровадження № 24/10-03 від 14.10.2024 Адвокатського об'єднання «ЕВЕРЛІГАЛ» (Додаток Г); в) для вдосконалення законодавства (підготовлено проект Закону України про

внесення змін до Господарського кодексу України та деяких законів України щодо удосконалення регулювання відносин власності та пояснювальну записку до нього; Додаток А; довідка № 449/01-99 від 11.10.2024, видана народним депутатом України Іриною Никорак, Додаток В).

Основні положення дисертації, висновки і пропозиції можуть бути використані у науково-дослідній діяльності як основа для подальших наукових досліджень проблематики правових форм реалізації права власності у сфері господарювання.

Повнота викладу положень дисертації в опублікованих працях.

Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено в одинадцяти наукових працях, з-поміж яких: 5 наукових статей у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б», та 6 публікацій за матеріалами міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

1) На стор. 19 дисертації автор слушно зазначає, що у практичній площині правові форми реалізації права власності опосередковують майново-договірні, організаційно-господарські і, зокрема, корпоративні відносини. На стор. 84 роботи серед складних форм реалізації права власності автор називає, наприклад, передання частини майна у власність господарській організації корпоративного типу як внесок до статутного капіталу в обмін на корпоративні права. Проте автор не приділив в роботі достатньої уваги аналізу положень новелізованого корпоративного законодавства щодо нових складних (як визначає автор) правових форм реалізації права власності у сфері господарювання, зокрема, обов'язковому продажу акцій акціонерами на вимогу особи (осіб, що діють спільно), яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій (сквіз аут), та обов'язковому придбанню особою (особами, що діють спільно), яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій акціонерного товариства, акцій на вимогу акціонерів (сел аут). Вбачається, що від аналізу цих складних правових форм реалізації права власності в корпоративних відносинах робота лише б виграла.

Висловлене зауваження не є визначальним і не зменшує загальну наукову новизну та практичну значущість результатів дослідження та не впливає на позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Висновок

Враховуючи вищевикладене, вважаю, що дисертаційна робота О.А. Пашиніна та його наукові публікації мають відповідний для такого роду робіт науковий рівень. У дисертації представлено нові наукові результати щодо правових форм реалізації права власності у сфері господарювання, які є належним чином обґрунтованими і вирішують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для юридичної науки.

З урахуванням вищезазначеного можна позитивно оцінити зміст і науковий рівень наукового дослідження, засвідчити цілісність і логічність

його структури, обґрунтованість наукових висновків і пропозицій, їх практичну цінність, належну апробацію й впровадження основних результатів. Є достатні підстави констатувати, що дисертаційна робота Пашиніна Олександра Анатолійовича на тему: «Правові форми реалізації права власності у сфері господарювання», подана на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам п.п. 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40, а її автор – *Пашинін Олександр Анатолійович* – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право зі спеціальності 081 Право.

Рецензент:

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри господарського
та адміністративного права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса

Ліна ДОРОШЕНКО

